

Med støtte fra Carlsbergfondet har Peter Ulf Møller, der nu er professor i slavisk filologi ved Institut for Historie og Områdestudier i Århus, og den russiskfødte historiker Natalja (Natasha) Lind indsamlet store mængder kildemateriale fra russiske arkiver. De har planlagt en række kommenterede kildepublikationer, der i kronologisk orden skal dække hele den anden Kamtjatka-ekspedition, og denne række vil indgå i en større serie af kilder til Sibiriens og Alaskas historie, idet de danske forskere har indledt et samarbejde med specialister i Rusland og Tyskland. Det er tanken at publicere alle kendte og nyfundne arkivalier af større signifikans i kronologisk orden og forbinde dem med krydshenvisninger og realkommentarer. Helt udtømmende bliver publikationerne dog næppe, da det omfattende kildemateriale gemmer sig i mange forskellige arkivfonde, de fleste i Sankt Petersborg og Moskva.

Første bind indeholder 215 kilder og dækker forberedelsesfasen fra indgivelsen af Berings udførlige forslag ved årsskiftet 1730/31 til afsendelsen af ekspeditionens fortrøpper i 1733. Da der var tale om et vigtigt statsanliggende, var en væsentlig del af den russiske centraladministration inddraget i den omhyggelige planlægning. Det gjaldt især Senatet og Admiralitetskollegiet. Men også Kommercekollegiet, Synoden og Udenrigskollegiet blev taget med på råd, da ekspeditionen ventedes at føre til en udvidelse af handelen, missionsvirksomheden og det russiske imperium. Ekspeditionen havde politiske dimensioner og blev delvis hemmeligholdt. Da regeringen var bevidst om, at de russiske besiddelser ved Stillehavet endnu var tyndt befolkede og svagt konsoliderede, skulle Bering og hans folk udvise største varsomhed, når de kom til kinesisk og japansk territorium eller til kolonier, der allerede tilhørte europæiske herskere. Bering selv fik kopier af Ruslands traktater og grænsedragningssaftaler med Kina. Spangberg blev udstyret med en ekstra, ostensibel instruktion; den kunne vises til udlændinge, han måtte møde under sejladsen til Japan, og det fremgik af den, at ekspeditionen var udsendt af »kuriøsitet« for at løse rent akademiske spørgsmål.

Lind og Møller har udarbejdet fintmaskede registre, og deres publikationsrække vil således have interesse for mange specialister, der beskæftiger sig med denne periode. Det næste bind i den kronologiske sekvens vil dække årene 1734-37. Men først udgiver de sammen med de tyske kolleger i Halle et særligt bind om Videnskabsakademiets forberedelser af ekspeditionen. Størstedelen af de publicerede kilder er på russisk. Men til glæde for det danske læserpublikum har Lind og Møller tidligere udgivet bogen *Kommandøren og konen. Arkivfund om danske deltagere i Vitus Berings ekspeditioner* (1997), der bl.a. indeholder en række nyfundne privatbreve fra Bering, hans hustru og yngste søn. Udgiverne har været værter for en international konference, hvis resultater fremlægges på engelsk i bogen *Under Vitus Bering's Command* (2003).

Hans Bagger

MARIKA HEDIN: Ett liberalt dilemma. Ernst Beckman, Emilia Broomé, G. H. von Koch och den sociala frågan 1880-1930, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion 2002. 298 s.

De første velfærdsreformer i Skandinavien blev gennemført under konservative eller liberale regeringer. Det ligger i konservatismens sociale tænkning, at staten skal sørge for de svage af hensyn til samfundsorganismens opretholdelse. I visse tilfælde for at dæmpe den sociale uro som en form for 'revolutionsforsikring'. Velfærdsreformer er umiddelbart sværere at forbinde med liberalisme. En socialpolitik, hvor det offentlige påtager sig ansvaret for borgernes velfærd må i princippet være fremmed for en ideologi, der som kardinalpunkt har individets frihed. Ikke desto mindre var der blandt liberale politikere omkring 1900 en vis bekymring for industrialiseringens sociale følger.

Om dette handler historiker Marika Hedins afhandling, og titlen henviser til dilemmaet mellem liberalt sindelag og en statsliggørelse af socialpolitikken i Sverige ved indgangen til det 20. århundrede. Hvordan kunne liberale gå ind for denne udvidelse af socialpolitikken? Hedin bruger, hvad hun kalder en biografisk metode. Fremfor at følge sagsområder rettes fokus mod tre personer i perioden 1880-1930: politikeren Ernst Beckman, kvindesagsforkæmperen Emilia Broomé og fattigvæsensinspektøren G. H. von Koch. Udvælgelsen af de tre begrundes med, at de alle var erklærede politisk liberale og samtidig virksomme inden for socialt arbejde og interesseret i socialpolitikken generelt. De tre personer bliver den prisme, hvorigennem Hedin foretager sin analyse

I 1870'erne og 1880'erne var der i flere europæiske lande en generel opmærksomhed omkring det såkaldte 'arbejderspørgsmål', som omhandlede nøden i det fattige byproletariat. Omkring 1900 var dette blevet udvidet til et generelt ønske om at løse det såkaldte 'sociale spørgsmål'. Industrialiseringen havde konsekvenser for hele den sociale struktur, hvilket rejste kravet om socialpolitiske reformer på en lang række områder. I Sverige kom det til udtryk i blandt andet pensionsforsikringsloven (1913), lov om tvangsinternering af alkoholikere (1916) og en ny fattiglov (1918). Hedin viser, at en ny tids socialliberale tænkere var dybt involverede i dette arbejde. I 1903 oprettes organisationen *Centralförbundet för Socialt Arbete* (CSA), der blev et samlingspunkt for en række liberale socialreformatorer. Ernst Beckman blev den første formand og G. H. von Koch redigerede CSA-bladet *Social Tidskrift*. Organisationen opererede i skellet mellem privat filantropi og offentlig velfærd, og mange af organisationens forslag kom til at danne baggrund for socialpolitiske reformer.

Hedin konkluderer, at der for bogens hovedpersoner ikke bestod i et liberalt dilemma. Hun udleder et nyt syn på det tidlige 1900-tals liberale socialpolitik. For Beckman, Broomé og von Koch var socialpolitik for det første et samfundsspørgsmål. Det var et moralsk oplysningsprojekt båret af tanken om at skabe det gode og sunde liv for »*det största möjliga antal individer*«, som Broomé udtrykte det. Hedin beskriver også et nyt individbegreb, inspireret af britiske liberalisme-forskere, hvor individet opfattes som en del af et organisk fællesskab. For det tredje var den fremvoksende sociologiske videnskab med til at 'af-ideologisere' den socialpolitiske diskussion. Den nye liberalisme havde tiltro til, at videnskaben kunne levere de bedste løsninger på de sociale problemer.

Alt dette kunne efter Hedins overbevisning indpasses i et liberalt tankesæt omkring århundredeskiftet og legitimere statens udvidede rolle i socialpolitikken. Man kan mene, at bogens biografiske metode er snæver. Hvordan kan man vide, om de tre hovedpersoner udtrykker en generel tendens i svensk liberalisme, eller om de netop passer på en bestemt hypotese? Var de svenske liberale så progressive og reform-venlige ved indgangen til det 20. århundrede, som det påstås? Eller var der tale om en fraktion bestående af radikale liberale, i stil med eksempelvis det danske radikale parti eller den franske radikale 'solidarisme'-bevægelse omkring politikeren Leon Bourgeois og sociologen Émile Durkheim? Det må dog afgøres af samfundsforskere med større kendskab til svensk politisk historie. Under alle omstændigheder må bogen siges at være et velskrevet og tankevækkende bidrag til forskningen og burde interessere alle historikere med interesse for den tidlige skandinaviske velfærdsstat.

Lars Andersen

TORBJÖRN NILSSON (red.): Anfall eller Försvar? Högern i svensk politik under 1900-talet, Stockholm: Santérus förlag 2002. 248 s.

I udforskningen af den politiske historie i Norden i det 20. århundrede har de nordiske socialdemokratier tiltrukket sig den største opmærksomhed. Forskningen i de klassi-